

Ἡ οἰκουμενικότητα τῆς Πενθέκτης ἡ ἐν Τρούλλῳ Συνόδου καὶ τοῦ ἔργου της (...σὸ φίλο συνάδελφο κ. Βασ. Γιαννόπουλο)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΜΠΟΥΜΗ*

1. Εἰσαγωγικά

1. Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος κ. Βασίλειος Γιαννόπουλος θεώρησε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσει στὴ «Θεολογία», τόμ. 81^{ος}, τεύχ. 3 (Ἰούλ. - Σεπτ. 2010), σελ. 81 ἔξ. μία «ὀφειλόμενη ἀπάντηση σὸ συνάδελφό (του) κ. Π. Μπούμη», μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Οἰκουμενικότητα τῆς “λεγόμενης Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου”». Σ’ αὐτὴ θέλησε νὰ ἀπαντήσῃ σὸ δημοσίευσμά μου «Ἡ Οἰκουμενικότητα μιᾶς Συνόδου καὶ συγκεκριμένως τῆς ἐν Τρούλλῳ ἡ Πενθέκτης» («Θεολογία», τόμ. 80^{ος}, τεύχ. 3 [Ἰούλ. - Σεπτ. 2009], σελ. 37 ἔξ.).

2. Εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ἀποφαίνεται δογματικὰ καὶ ὑποτιμητικὰ ὅτι «Τὸ δημοσίευμα αὐτὸ θὰ μπορούσε ἀνετα νὰ ἐνταχθεῖ στὴν κατηγορία τῶν “λιβελλογραφημάτων”». Καὶ δικαιολογεῖ αὐτὴ του τὴν ἀπόφα(ν)ση, λέγοντας: «Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ δὲν ἀποτελεῖ ἔρευνα καὶ κανένα νέο στοιχεῖο ἐπιστημονικὰ ὀρθὸ δὲν προσάγει. Ὁ συνάδελφος “ἀναμασάει μασημένη τροφή”. Τὸ συνηθίζει ἄλλωστε αὐτό» (σελ. 81). Ὅμως διερωτήθηκε, μήπως αὐτὰ ἀκριβῶς ἀποτελοῦν λιβελλογράφημα; Καὶ ὑποβάλλουμε αὐτὸ τὸ ἐρώτημα αὐτοκριτικῆς, γιατί συνεχίζει νὰ γράφει ὅτι «ἐπιδιώξη» τοῦ κ. Μπούμη εἶναι «Νὰ μειώσει συνάδελφό του ἀμφισβητώντας τὴν ἐπιστημοσύνη του, προκειμένου ἔτσι νὰ ἀναδείξει τὸν ἑαυτό του ὡς τὸν μόνον ἐπαίοντα ἐπὶ παντὸς θεολογικοῦ πεδίου, ὡς ἕναν ἀμύνητορα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς τὸν προσάτη καὶ πρόμαχο τῶν γνήσιων καὶ ὑπερευαίσθητων ὀρθοδόξων» (σελ. 81). Μὲ αὐτὰ ὅμως μήπως ἐμφανίζεται ὅτι αὐτὸς θέλει νὰ μειώσει ὅλη τὴ χορεία ἐκείνων τῶν ὀρθοδόξων ποὺ δέχθηκαν καὶ παραδέ-

* Ὁ Παναγιώτης Μπούμης εἶναι Ὁμ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν.

χονται την οικουμενικότητα της Πενθέκτης ἢ ἐν Τρούλλῳ Συνόδου καὶ τὴν ἀξία τῶν ἱ. κανόνων;

3. Ἐπίσης μὲ κατηγορεῖ ὅτι κάνω «μία ἀνθαίρετη ἐπιλογή μαρτυριῶν (χρήσεων) ἀπὸ τὶς προσαγόμενες στὸ βιβλίο» του: «Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι καὶ ἡ διδασκαλία τους» (σελ. 81). Φυσικὰ ἐπιλέγω ἐκεῖνες πού εἶναι «πρὸς κρίσιν» ἢ πού ἐνδιαφέρουν πιὸ ἄμεσα στὸ θέμα τῆς οἰκουμενικότητας τῆς Πενθέκτης, βεβαίως πάντοτε «κατὰ τὴν κρίσιν μου». Ἄλλ' ἐνῶ μὲ κατακρίνει γι' αὐτὴ μου τὴν ἐπιλογή, ὁ ἴδιος λίγο πιὸ κάτω ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια τακτική: «Σὲ ὅσα ἀκολουθοῦν (γράφει), ἀναφέρομαι ἐνδεικτικὰ σὲ ὀρισμένες ἀπόψεις τοῦ συναδέλφου, γιὰ νὰ φανεῖ ἢ πρόθεσή του, τὸ πόσο μὲ ἀδικεῖ...» (σελ. 81). Ἀφοῦ τὴν κατακρίνει, γιατί τὴν ἀκολουθεῖ; Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ γιὰ νὰ μὴν τοῦ χαλάσουμε τὴ συνήθεια ἢ τὴ γραμμὴ αὐτή, θὰ συνεχίσουμε τὴ συζήτηση ἀκολουθώντας τὴν ἴδια τακτική.

4. Δὲν νομίζουμε ἄλλωστε ὅτι πρέπει νὰ ἀσχοληθοῦμε διὰ πολλῶν καὶ πάλι μὲ πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ πού ἐπαναλαμβάνει στὸ ἀπαντητικὸ του κείμενο («ὀφειλόμενη ἀπάντηση»), ἀφοῦ ἀσχοληθήκαμε διεξοδικῶς ἀκριβῶς μὲ τὶς δικές του θέσεις καὶ «ἀντιθέσεις» στὸ προηγούμενο δημοσίευσμά μας. Ἐξ ἄλλου καὶ σ' αὐτὸ τὸ κείμενό του πολλὰ τὰ γράφει «καθ' ὑπόθεσιν» καὶ πάλι. Γι' αὐτό, ἀφοῦ παραπέμπουμε τί γράφει (βλ. *Πηδάλιον*, ἐκδ. «Ἀστήρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι 1957, σελ. 215-217) σχετικῶς μὲ τὴν Οἰκουμενικότητα τῆς Πενθέκτης Συνόδου ὁ μεγάλος κανονολόγος ἁγ. Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ καὶ συνοψίζει τὴν Ὁρθόδοξη κανονικὴ παράδοση, θὰ ἀρκεστοῦμε σὲ μερικὰ παραδείγματα ἰδίως σχετικὰ μὲ τὴν ἀξία καὶ ἐρμηνεία-ἐφαρμογὴ τῶν ἱ. κανόνων. Καὶ τοῦτο, γιατί καὶ γι' αὐτοὺς ἐκφράζεται ὑποτιμητικὰ, προκειμένου καὶ δι' αὐτῶν νὰ ὑποτιμῆσει τὴν Πενθέκτη Οἴκουμ. Σύνοδο. Βεβαίως δὲν θὰ παραλείψουμε νὰ ἐκθέσουμε καὶ μερικὲς βασικὲς ἀρχές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ὥστε νὰ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ κρίνει ἀσφαλέστερα τὰ πράγματα.

5. Προηγουμένως ὅμως θὰ πρέπει ἴσως νὰ σημειώσουμε καὶ τὰ ἑξῆς: Ἀπορεῖ καὶ παραπονεῖται, γιατί μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια τώρα δημοσιεύω τὴν κριτική μου. Καὶ ἡ ἀπάντησή μου εἶναι: Ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔγραψα στὴ *Θεολογία* (τόμ. 80^{ος}, τεύχ. 3, σελ. 37 ἑξ.) μὲ ἀναγκάζει νὰ ἀποκαλύψω τώρα ὅτι τότε θὰ κρινόταν γιὰ τὴν ἐξέλιξή του στὴν ἀνώτερη καθηγητικὴ βαθμίδα. Σκέφθηκα, λοιπόν, νὰ μὴν τοῦ προξενήσω κακὸ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ μὴ μὲ κατηγορήσει γιὰ κάτι τέτοιο. Τοῦ εἶχα πεῖ ὅμως προφορικῶς (ἂν ἐνθυμεῖται) ὅτι εἶχα ἀντιρροήσεις καὶ μάλιστα νόμισε ὅτι τὸν θεωροῦσα αἰρετικό. Σήμερα ὅμως,

όποτε εξέλιπε ὁ ἀνωτέρω περὶ μὴ ἐξελίξεώς του φόβος, θεώρησα χρήσιμο καὶ ὑποχρέωσή μου νὰ δημοσιεύσω τὴν ἐν λόγῳ ἀντίρρησή μου. Ἐπομένως ἡ «δική του ἄποψη» ὅτι «εἶναι ἀντιεπιστημονικὸ καὶ ἀντιιδεοντολογικὸ νὰ ἔρχεται κάποιος καὶ νὰ κρίνει θέσεις καὶ ἀπόψεις ἄλλου ἐρευνητοῦ ἔπειτα ἀπὸ 15 χρόνια» (βλ. σελ. 82) εἶναι ἀβάσιμη. Καὶ τοῦτο πολὺ περισσότερο, ὅταν ὁ ἴδιος λέει: «Ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ Θεολογία, προχωροῦν» (σελ. 82). Ἀκριβῶς καὶ ἡ δημοσίευση τῆς μελέτης τοῦ Η. Ohme τὸ 2006 ἐν συγκρίσει μὲ τὴν προηγούμενη διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ ἴδιου, πού δημοσιεύθηκε τὸ 1990, παρουσιάζει, κατὰ τὴ γνώμη μου, μία πρόοδο στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης, καὶ γι' αὐτὸ ἐκμεταλλεύθηκα τὴν ἐνκαιρία, ὅπως σημείωσα στὸ προηγούμενο δημοσίευσμά μου.

2. Γενικὲς ἐκκλησιολογικὲς-κανονικὲς ἀρχές - διευκρινίσεις

6. Συνεχίζω, λοιπόν, μὲ ὀρισμένες ἐνοχλητικὲς ἐπιλογές μου: Ἔτσι τὸν ἐνοχλεῖ ἡ «ἐπιλεκτικὴ καὶ χρηστικὴ ἐπίκληση τῆς αὐθεντίας τοῦ Ἰω. Καρμίρη» (σελ. 82 - τέλος), δηλαδὴ ἡ χρῆση τῶν κατὰ καὶ τὴ γνώμη μου ὀρθῶν ἀπόψεων τοῦ ἀείμνηστου καθηγητῆ μας στὴν «Ὁρθόδοξον Ἐκκλησιολογίαν» του (Ἀθῆνα 1973). Φυσικὰ ἐπικαλοῦμαι ἐκεῖνες τὶς γνώμες του, οἱ ὁποῖες βοηθοῦν ἢ προάγουν τὴ θεολογία. Μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι καὶ ἐκείνη, ἡ ὁποία μάλιστα περιλαμβάνεται σὲ μεταγενέστερη σελίδα (677) ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἤθελε ὁ κ. Γιαννόπουλος (325-358), ἀσχετῶς ἂν ἐκεῖ, ὅπως ἀπαξιωτικὰ σχολιάζει «ἐντελῶς παρεπιπτόντως ὁμιλεῖ ὁ συγγραφέας (Ἰω. Καρμίρης) γιὰ τὶς Οἰκ. Συνόδους» (σελ. 83). Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ πού γράφει, τί θέλει νὰ ἐπισημάνει, ὅτι ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἀπρόσεχτα τὰ ἔγραψε; Ἐξ ἄλλου, τί τὸν πειράζει, ἐὰν ἐγὼ «στὴ σελ. 60 τοῦ δημοσιεύματός» μου ἐπικαλοῦμαι ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ἐξῆς «ἀποψη τοῦ ἀείμν. καθηγητῆ Ἰω. Καρμίρη: “Ἡ ἀποδοχὴ Συνόδου τινὸς ὡς οἰκουμενικῆς συνεπάγεται τὴν ἀποδοχὴν αὐτῆς ὡς ἀλαθήτου”» (σελ. 82). Αὐτὸς δὲν τὸ δέχεται;

7. Συναφῶς τὸν πειράζει (ἐγὼ θὰ ἔλεγα φιλικότερα τὸν ξενίζει) πού στὴ σελ. 59, ὑποσ. 34 τοῦ δημοσιεύματός μου ἀποδέχομαι «ὅτι τὸ ἀλάθητο τῶν Οἰκ. Συνόδων περιλαμβάνει καὶ τοὺς ἰ. κανόνες». Ἐδῶ ἴσως πρέπει νὰ τοῦ ὑπενθυμίσω καὶ πάλι τὴ σχετικὴ καὶ διαφωτιστικὴ παρατήρηση τοῦ Ἀρχιμ. Παρθενίου Πολάκη [«Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ κόσμος τῶν βαρβάρων», Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Α' (1953), σελ. 478, ὑποσ. 1], τὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Μητροπολίτης Σάρδεων Μάξιμος: «Ἐκ τῶν Ἀσομοφιονιστῶν ἰδίᾳ ὁ Μ. Jugie (*Le Schisme Byzantin*, σ.

11 έξι.), καταδικάζει τὸν κανόνα τοῦτον (κη' τῆς Δ' Οἰκ. Συν.) ὡς “αἰρετικόν”, χωρὶς, προφανῶς, νὰ τολμήσῃ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ λογικὸν συμπέρασμα, ὅτι καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος, θεσπίσασα τὸν κανόνα, εἶναι “αἰρετική”» (Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου, *Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Ἱστορικοκανονικὴ μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 213, ὑποσ. 1).

8. Περαιτέρω ὁ κ. συνάδελφος, γιὰ νὰ ἀποδυναμώσῃ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἀναφέρει τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὴν «Ἐκκλησιολογία» (σελ. 357) τοῦ Ἰ. Καρμίρης, νομίζοντας ὅτι τὸν ἀκολουθεῖ: «Πιὸ συγκεκριμένα ὁ Ἰω. Καρμίρης στὴ σελίδα 357 γράφει: “τὸ ἀλάθητον (τῶν Οἰκουμ. Συνόδων) κυρίως μὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐξ ἀμέσου ἀποκαλύψεως δογματοθητικὰς ἀληθείας, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, δευτερευόντως δὲ καὶ εἰς τινὰς λογικὰς συνεπείας καὶ ἐφαρμογὰς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἄπτονται τῆς δογματικῆς πίστεως καὶ παραβλάπτωσιν αὐτήν. Δὲν ἀναφέρεται ὅμως τὸ ἀλάθητον εἰς τὰς νομοκανονικοῦ περιεχομένου διατάξεις, τὰς ὅλως ἀσχέτους πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν σωτηρίαν...”» (σελ. 83). Προφανῶς τὸν κ. συνάδελφο τὸν ἐνδιαφέρει περισσότερο ἢ τελευταία πρόταση τοῦ προηγουμένου ἀποσπάσματος.

9. Ὅμως, ἂν προσέξουμε καλὰ, καὶ ὁ Ἰω. Καρμίρης στὸ ἀνωτέρω τμῆμα ποὺ παραθέτει ὁ κ. συνάδελφος δέχεται ὅτι τὸ ἀλάθητο ἀναφέρεται «καὶ εἰς τινὰς λογικὰς συνεπείας καὶ ἐφαρμογὰς αὐτῶν (τῶν δογματοθητικῶν ἀληθειῶν) ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ πεδίου, ἐὰν καὶ ἐφόσον ἄπτονται τῆς δογματικῆς πίστεως καὶ παραβλάπτωσιν αὐτήν» (σελ. 83). Τὸ πρακτικὸ πεδίο φυσικὰ εἶναι καὶ οἱ ἰ. κανόνες. Ἐπιγραμματικὰ ἀλλὰ πολὺ διευκρινιστικὰ ὁ VI. Lossky λέει: «Οἱ κανόνες, οἱ ὁποῖοι ρυθμίζουν τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας “ἐν τῇ γῆνιῃ αὐτῆς ὄψει” εἶναι ἀχώριστοι τῶν Χριστιανικῶν δογμάτων. Δὲν εἶναι νομικοὶ κανονισμοὶ κυρίως εἰπεῖν, ἀλλ' ἐφαρμογαὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας» [VI. Lossky, *Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφρ. Στέλλας Πλευράκη, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 206. Πρὸβλ. Κων. Μουρατίδου, «Ἡ συνταγματικὴ κατοχύρωσις τῶν ἰ. κανόνων», *Κοινωνία ΙΖ'* (1974), σελ. 150-151]. Σχετικὰ μὲ τὰ ἀνωτέρω καὶ ὁ Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης Διονύσιος πολὺ εὐστοχα παρατηρεῖ: «Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ὑπάρχουν χωριστὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ζητήματα, καθὼς ἐμάθομεν νὰ λέγωμεν εἰς τὴν νεωτέραν καὶ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν. Τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ζητήματα ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν χωρίζεται ἡ θεωρία ἀπὸ τὴν πράξιν. Ὁ χωρισμὸς τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας εἰς δῆθεν θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ ὀδηγεῖ εἰς διάσπασιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἀντινομίαν ἐν τῷ βίῳ... Ἀναμφιβόλως ἐν τῶν μεγαλυτέρων

ἁμαρτημάτων, πού συντελεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι χωρίζεται ὁ βίος ἀπὸ τοῦ δόγματος, ἡ ἀγάπη ἀπὸ τῆς πίστεως, ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῆς Θεολογίας» (Διονυσίου Ψαριανοῦ, Μη-τροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης, *Χαριστήριος Ἰωδῆ*, Ἐν Ἀθήναις 1969, σελ. 16-17).

10. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐδῶ μᾶς δίδεται ἀφορμὴ νὰ διευκρινίσουμε «παρεμπιπτόντως» καὶ τὰ ἑξῆς: Ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ ἰ. κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ νομοκανονικῶν διατάξεων, «ἀσχέτων πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν σωτηρίαν». Οἱ ἰ. κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἔχουν θεσπιστεῖ ἢ ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ μία Οἰκουμενικὴ Σύνοδο (καὶ τότε λέγονται θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες), ἀποβλέπουν στὴν «ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατροίαν παθῶν» (α' καν. Πενθέκτης - ἀρχή) καὶ στὴ διαφύλαξιν τῆς «ἀλήθειας» (ἴδιος καν. - τέλος) τῶν «μαρτυρίων τοῦ Θεοῦ» (α' καν. Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου - ἀρχή), ὅπου οἱ ἀπόστολοι, οἱ σύνοδοι καὶ οἱ Πατέρες «ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες, ὥρισαν τὰ συμφέροντα» (α' καν. Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου - τέλος). Ἀντιθέτως οἱ ποικίλες νομοκανονικὲς διατάξεις πού ἔχουν θεσπιστεῖ ἀπὸ μία τοπικὴ Ἐκκλησία ἢ Πολιτεία, ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἓνα Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας ἢ καὶ ἀπὸ ἓναν αὐτοκράτορα, ἀσχέτως ἂν ἀναφέρονται σὲ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔχουν τὶς ἴδιες ιδιότητες, οὔτε μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι εἶναι ἀλάθητες. Ὅχι ὅτι δὲν μπορεῖ καὶ μερικὲς ἀπ' αὐτὲς νὰ εἶναι ἀλάθητες, ἢ νὰ ἔχουν τὸν ἴδιο σωτηριολογικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ ἔχουμε αὐτὴ τὴ βεβαιότητα, μέχρις ὅτου ἐπικυρωθοῦν ἀπὸ μία Οἰκουμ. Σύνοδο.

11. Περαιτέρω, «Πρωτάκουστα» (σελ. 84) θεωρεῖ δύο σπουδαῖα καὶ βασικὰ πράγματα σχετικὰ μὲ τὶς Οἰκουμ. Συνόδους:

α) Τὸ πρῶτο εἶναι ὅτι ἓνας ἐπίσκοπος μπορεῖ νὰ ἐκπροσωπεῖ σ' αὐτὴν τὴν Οἰκουμ. Σύνοδο καὶ ὅλη τὴν Ἐκκλησία, τὴν ἐπίγειο-στρατευόμενὴ Ἐκκλησία, καὶ φυσικὰ καὶ τὴν πίστιν τῆς, τὶς παραδόσεις τῆς. Γιὰ νὰ τὸ πῶ καὶ ἀνάποδα: Ἐφ' ὅσον ὁ Ἐπίσκοπος μᾶς Οἰκουμ. Συνόδου δὲν ἔχει εὐθύνη μόνον γιὰ τοὺς πιστοὺς τῆς δικῆς του ἐπισκοπῆς, δυνάμει τῆς (ἀρχ)ιερωσύνης του καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς, γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ὑπόλογος ἀπέναντι ὅλων αὐτῶν, γιατί δὲν (μπορεῖ νὰ) ἔχει αὐτὴν τὴν ἐκπροσώπηση; Ἔτσι ἄλλωστε ἐπιτυγχάνεται πληρέστερα καὶ ἡ καθολικότητα ἐν χώρῳ ἢ ὀριζοντίως ἢ κατὰ πλάτος, μία προϋπόθεση, ἢ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ χαρακτηριστεῖ μία Σύνοδος ὡς Οἰκουμενικὴ. Ἴσως γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀνησυχοῦσε καὶ πολὺ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Πρώτης Ἐκκλησιαστικῆς Περιόδου τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ ἂν δὲν προσέρονταν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆ Δύση καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα καὶ δὲν συμ-

μετειχαν σὲ μία Οἰκουμ. Σύνοδο, εἴτε ἦσαν προσκεκλημένοι, εἴτε δὲν ἦσαν. Καὶ ἀφοῦ αὐτὸ μάλιστα «ἴσχυσε» κατὰ τὸν κ. συνάδελφο (σελ. 85) «γὰρ τὴν Α΄ Οἰκουμ. Σύνοδο», ὅπως «λέγεται», γιατί νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει καὶ γὰρ ἄλλες Οἰκουμ. Συνόδους; Ἐξ ἄλλου εἶχαμε καὶ τὴν ἔστω σιωπηλὴ ἐπικύρωση ἀπὸ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ μεταγενέστερη Σύνοδο.

12. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ κάνουμε καὶ τὴν ἐξῆς ἐπισήμανση: Δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μεταποιῆσει τὰ λεγόμενά μου. Ἐγὼ γράφω ὅτι κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Σχίσματος περίοδο, σύμφωνα καὶ μὲ τὰ ἀνωτέρω, «ἀφοῦ ἦταν ἐνιαία ἡ Ἐκκλησία, ἦταν (τότε) δυνατὸν καὶ ἕνας ἐπίσκοπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δυνάμει τῆς ἱερωσύνης, τῆς ἀποστολικῆς του διαδοχῆς καὶ βάσει τῆς σχέσεως καθολικῆς καὶ τοπικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐκπροσωπεῖ ὅλη τὴν Ἐκκλησία καὶ ἄρα καὶ τὸ Δυτικὸ Τμήμα Τῆς». Ἀντιθέτως ὁ κ. συνάδελφος μεταλλάζει τὸ κείμενό μου καὶ γράφει (σελ. 86) ὅτι ὑποστηρίζω τὸ ἐξῆς: «Ὅτι καὶ μόνο (τὸ προσθέτει μόνος του) ἕνας ἐπίσκοπος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας “εἶναι (καὶ τώρα· τὸ ἦταν τὸ θέτει σὲ ἐνεστῶτα χρόνο διαρκείας) δυνατὸν”... (ἐδῶ ἐπίσης προσθέτει ἐντὸς παρενθέσεως “ἐπομένως καὶ κανονικόν”) νὰ ἐκπροσωπήσει ὅλη τὴν Ἐκκλησία».

13. Καὶ μετὰ ἀπ’ αὐτὲς τὶς ἀντιεπισημονικὲς μεταποιήσεις-προεκτάσεις ρωτᾶται: «Τότε τί θὰ πεῖ στὸν πάπα; Γιατί καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας νὰ μὴν εἶναι δυνατὸν καὶ ἐπιτρεπτόν νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴν ὅλη Ἐκκλησία;» (σελ. 86). Νομίζω ὅτι θὰ μπορεῖ νὰ πεῖ στὸν Πάπα ὅτι «εἶναι δυνατὸν καὶ ἐπιτρεπτόν», ἐφ’ ὅσον βεβαίως δέχεται καὶ διακηρύσσει ὅσα πρεσβεύει ἡ Ἐκκλησία τῶν Οἰκουμ. Συνόδων, τ. ἔ. ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ τὸ ἀπροσδόκητο εἶναι ὅτι γράφει-ἀντιτίθεται σ’ αὐτά, παρ’ ὅλο ὅτι στὴν ἴδια του τὴν «ὀφειλόμενη ἀπάντηση» ὁμολογεῖ (σελ. 97, ὑποσ. 12) ὁ ἴδιος: «Ἡ δεινὴ κατάστασις στὴν ὁποία εἶχαν περιέλθει τὰ πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ἐξαιτίας τῆς Ἀραβοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνώμαλη στρατιωτικοπολιτικὴ κατάστασις στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ Ρώμη, εἶχε ἐπιφορτίσει τὸν Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴν “μέριμνα πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν”».

14. β) Τὸ δεύτερο, πού θεωρεῖ «πρωτάκουστο» ἢ πού «δὲν ἔχει τὸ προηγούμενόν» του (σελ. 99), εἶναι τὸ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος μᾶς Οἰκουμ. Συνόδου καὶ ἡ ἴδια ἢ Οἰκουμ. Σύνοδος ὡς σύνολο ἐκπροσωποῦν καὶ τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, δηλ. τοὺς χριστιανοὺς τῶν προηγούμενων γενεῶν πού ἐκφράστηκαν μάλιστα σὲ μὴ Οἰκουμ. Σύνοδο. Καὶ ὅμως καὶ ὁ ἴδιος νομίζουμε ὅτι υἱοθετεῖ-παραδέχεται τὸ ὅτι μία Οἰκουμ. Σύνοδος λαμβάνει ὑπ’ ὄψη τῆς καὶ τὸ τί παραδέχονταν «διαχρονικά», ὄχι μόνον «συγχρονικά», οἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίες. Γι’ αὐτὸ παρα-

θέτει από τον καθηγητή Βλ. Φειδᾶ τὰ ἐξῆς: «Αἱ τοπικαὶ σύνοδοι ἀνεξήτουν τὸ ἐπὶ τοῦ ἀνακύψαντος Ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος διαχρονικὸν καὶ συγχρονικὸν φρόνημα τῶν συγκεκριμένων τοπικῶν ἐκκλησιῶν, κατέγραφον τὸ φρόνημα αὐτό» καὶ τὸ «ἐγνωστοποιοῦν... εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκληθῆ Ὀικουμενικὴν σύνοδον» (σελ. 85, ὑποσ. 3).

15. Ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ γνωρίζει ἀσφαλῶς ὅτι κάθε ἐπόμενη Οἰκουμ. Σύνοδος δεχόταν καὶ διακήρυσσε ὅτι ἀκολουθοῦσε τὶς προηγούμενες Οἰκουμ. Συνόδους. Μιὰ ματιὰ στὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων (τὰ ὁποῖα, σημειωθῆτω, ἐπανειλημμένως ὑποδεικνύει στοὺς ἄλλους ὁ κ. συνάδελφος) θὰ ἀρκοῦσε γιὰ τὴν ἐν λόγῳ διαπίστωση. Ἦταν καὶ εἶναι ἄλλωστε ὑποχρεωμένη νὰ ἀκολουθεῖ κάθε Οἰκουμ. Σύνοδος (καὶ ὅλες) τὶς προηγούμενες, προκειμένου νὰ εἶναι πιστὴ στὴν παραδοθεῖσα ἀποστολικὴ διδασκαλία καὶ νὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτὴ καὶ μὲ αὐτές, ὥστε νὰ ὑπάρχει ἡ ἐνότητα καὶ νὰ πραγματοποιεῖται τὸ Μία-Καθολικὴ-Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ προσεπεξηγοῦμε: Οἱ προηγούμενες χριστιανικὲς γενεὲς δογματίσαν καὶ «ἐξεδήμησαν», πῆγαν στὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀλλάξουν τὴν πίστη τους καὶ νὰ συμφωνήσουν μὲ μᾶς. Ἐμεῖς εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συμφωνήσουμε μὲ ἐκεῖνες καὶ νὰ ἐκπροσωποῦμε τὴν πίστη τους. Ἔτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ καθολικότητα ἐν χρόνῳ ἢ καθέτως, ἡ ὁποία εἶναι δευτέρη ἀπαραίτητη προϋπόθεση οἰκουμενικότητας μᾶς Συνόδου. (Ἀναλυτικὰ βλ. Παν. Μπούμη, *Κανονικὸν Δίκαιον*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2000³, σελ. 176-178). Φυσικὰ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Οἰκουμ. Συνόδου, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἡ Οἰκουμ. Σύνοδος δὲν ἐκπροσωποῦν τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία βάσει κάποιας ἐξουσιοδοτήσεως γραπτῆς, ἀλλὰ δυνάμει τῆς (ἀρχ)ιερωσύνης τους, τὴν ὁποία κατέχουν διὰ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

16. Καὶ κάτι πιὸ ἀπλό: Γράφει στὴ σελ. 87, ὑποσ. 4: «Γνωρίζουμε, βέβαια ὅτι στὶς ἀρχαιότερες συνόδους συμμετεῖχαν καὶ πρεσβύτεροι. Ὅσον ἀφορᾷ στὴ συμμετοχὴ λαϊκῶν στὶς Οἰκουμ. Συνόδους, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο ἐκπροσωποῦσαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἐκάστοτε αὐτοκράτορα, ὅταν δὲν παρίστατο ὁ ἴδιος, καὶ πολυμελὴς ἀντιπροσωπία ἀνωτάτων κρατικῶν ὑπαλλήλων». Ποιὸς τοὺς ἔδωσε αὐτὸ τὸ δικαίωμα; Καὶ τί ἐκπρόσωποι ἦταν, ἀφοῦ λέει ὅτι «εἶχαν μόνον δικαίωμα λόγου» καὶ ὄχι ψήφου; Οἱ ἐπίσκοποι τοὺς δὲν τοὺς ἐκπροσωποῦσαν; Οἱ ἐπίσκοποι μόνον τοὺς κληρικούς-μοναχοὺς ἐκπροσωποῦσαν;

17. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εὐτυχῶς ποὺ τὶς ἀνωτέρω θέσεις χαρακτηρίζει «πρωτάκουστες», γιὰτί ἔτσι μόνος του (ὁ ἴδιος) μὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν κατηγορία του (βλ. σελ. 81) ὅτι «ἀναμασάω μασημένη τροφή». Τὴν εἰρωνικὴ πρότα-

σή του (σελ. 84) ότι οί συνάδελφοί μου κανονολόγοι «μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ μοῦ ἀπονεύμουν βραβεῖο πρωτοτυπίας» γι' αὐτὰ τὰ πρωτάκουστα, πιστεύω νὰ μὴν τὴν παραθεωρήσουν. Ἐγὼ πάντως ὀφείλω νὰ τὸν εὐχαριστήσω γιὰ τὴν (ἀντιπροσωπευτικὴ) πρότασή του, καθὼς καὶ τὴν ἀφορμὴ πού μοῦ ἔδωσε νὰ γράψω τὰ ἀνωτέρω μὲ τὶς σχετικὲς τοὺς διευκρινίσεις. Δὲν γνωρίζω ἂν ἀνταποκριθῆκα στὶς προσδοκίες του ὡς πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος, πού μᾶς τὸ ὑπενθυμίζει (καὶ πάλιν εἰρωνικά;) ἐπανειλημμένως. Ἐπίσης θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀνταποκριθῶ καὶ στὶς ἐν συνεχείᾳ ἀπαιτήσεις του ὡς πανεπιστημιακὸς καθηγητὴς σὲ διάφορα ἐπὶ μέρους θέματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μικροτέρου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλούμεθα καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἐνδιαφερομένων.

3. Εἰδικές - ἐπὶ μέρους κανονολογικὲς παρατηρήσεις

18. Στὴ σελ. 87 γράφει ἡ μᾶλλον ἐπαναλαμβάνει: «Θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ ἐξέδιδε (ἢ “Πενθέκτη”) λ.χ. ἕναν κανόνα γιὰ τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ἀφοῦ οἱ κανόνες πε' τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ξ' τῆς Λαοδικείας καὶ κδ' τῆς Καρθαγένης, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐπικύρωσε, δὲν συμφωνοῦν μεταξὺ τους». Καὶ στὴ σελ. 88 ὁμολογεῖ προσθέτοντας: «Ἀπὸ τοὺς ἕξι κανόνες πού ἀναφέρονται στὰ Κανονικὰ Βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἐπέλεξα τέσσερις κανόνες, τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς κατὰ τὴν γνώμη μου». Καὶ ἐνῶ δηλώνει αὐτὰ, παραπονεῖται (σελ. 87) ὅτι τὸν κατηγορῶ: «α) Γιατὶ δὲν μνημονεύει καὶ τοὺς κανόνες τοῦ Ἀμφιλοχίου (Ἰκονίου) καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ ἀναφέρονται στὸν Κανόνα τῆς Ἁγ. Γραφῆς». Ἀναλογίστηκε ὅμως μήπως αὐτὴ ἡ ὑποκειμενικὴ ἐπιλογή του ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὸ ἐσφαλμένο συμπέρασμα τῆς διαφωνίας τῶν σχετικῶν κανόνων; Ἀντιθέτως, ἐμεῖς μὲ τὴν συνεξέταση καὶ τῶν ἕξι κανόνων καταλήγουμε (καταλήξαμε, στὸ βιβλίό μας *Οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ κανόνος τῆς Ἁγ. Γραφῆς*) ὅτι «ὄχι μόνο συμφωνοῦν ἀλλὰ καὶ ἐναρμονίζονται» καὶ μᾶς δίνουν ἕνα κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Ἔτσι ἡ Πενθέκτη ἔχει ἐμμέσως ἰκανοποιήσῃ καὶ τὴν ἀνωτέρω ἐπιθυμία τοῦ κ. συναδέλφου «νὰ ἐξέδιδε... ἕναν κανόνα γιὰ τὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς».

19. Στὴ σελ. 89 γράφει: «Ἡ “Πενθέκτη”, ἀναφερομένη στοὺς Ἀποστ. Κανόνες, ἐκλαμβάνει αὐτοὺς ὡς “παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων”. Σχολιάζοντας αὐτὰ ἐπισημαίνω (ἐπισημαίνει!) ὅτι, ἡ “Πεν-

θέκτη”, λέγοντας “ὀνόματι”, δὲν ἀποδέχεται τὴν συγγραφή τους ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους». Περὶ αὐτοῦ τοῦ θέματος γράψαμε καὶ τὴν προηγούμενη φορά («Θεολογία», τόμ. 80, τεύχ. 3, σελ. 62) καὶ στὸ *Κανονικόν* μας *Δίκαιον* σελ. 39-40). Ἐπομένως δὲν χρειάζεται νὰ ἐπανέλθουμε ἐδῶ. Σὲ τοῦτο μόνο θὰ θέλαμε νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχή (μας), πράγμα πού ἐνισχύει τὶς ἐκεῖ θέσεις μας: Ὅτι ἡ Πενθέκτη λέει «*παραδοθέντας*» γενικῶς καὶ ὄχι «*συγγραφέντας*» συγκεκριμένως «ἀπὸ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους». Ἐπίσης καὶ ἡ Ζ΄ Οἰκουμ. Σύνοδος λέει περὶ τῶν ἀποστολικῶν κανόνων (α΄ καν.), «*τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος, τῶν πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε ἕξ ἁγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων...*». Δὲν λέει οὔτε αὐτὴ *συγγραφέντων*. Ἐπομένως καὶ ἡ δῆθεν διαφωνία καὶ τὸ ἐρώτημα τοῦ κ. συναδέλφου «*Ποῖα ἀπὸ τὶς δύο συνόδους εἶναι Οἰκουμενικὴ ἢ Πενθέκτη... ἢ ἡ Ζ΄ ...*» (σελ. 90), δηλ. ἀλάθητη, εἶναι ἀνέριστο.

20. Στὴ σελ. 89 ἀποκαλύπτει βεβαιώνοντας: «*Οἱ θεολόγοι βέβαια μαθαίνουν ἀπὸ τὸ Α΄ ἔτος τῶν Θεολογικῶν τους σπουδῶν ὅτι ἡ “κατὰ γράμμα” θεοπνευστία δὲν ἰσχύει οὔτε γιὰ τὰ βιβλία τῆς Ἁγ. Γραφῆς*». Ἀπὸ ποιούς μαθαίνουν; Ἀπὸ καθηγητές; Καὶ τότε γιατί ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς βεβαιώνει: «*Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται*» (Ματθ. 5,18). Πρβλ. καὶ Λουκ. 16,17. Καὶ τότε γιατί οἱ θεολόγοι μαθαίνουν ὅτι ἔγινε ἀγῶνας μεταξὺ ὁμοουσιανῶν καὶ ὁμοιουσιανῶν, γιὰ ἓνα «*ἰῶτα*»; Γιὰ νὰ τοῦ κάνουμε ὅμως τὴ χάρη, σημειώνουμε καὶ τὰ ἑξῆς: Ἐὰν στὸ γράμμα δὲν ἔχουμε θεοπνευστία, ὅμως στὴν καταγραφή τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἔχουμε τὴ θεία ἐπιστασία. Καὶ τοῦτο, γιὰ νὰ μὴν παρεισφρήσουν λάθη ἢ λανθασμένες διατυπώσεις καὶ ἐπέλθει «*ζημία*» στὴ θεοπνευστία τῶν κειμένων. Μὴ λησμονοῦμε ὅτι: Ἡ γλώσσα, οἱ λέξεις καὶ τὸ γράμμα εἶναι τὸ ὄχημα πού μεταφέρει τὸ πνεῦμα τοῦ κειμένου.

21. Στὴ σελ. 90 ἐρωτᾷ «*τὸν κανονολόγο συναδέλφός*» του: «*Οἱ δύο Ἐπιστολὲς Κλήμεντος Ρώμης, τὶς ὁποῖες ὁ πε΄ κανόνας τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων συναριθμεῖ στὰ κανονικὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι, κατὰ τὴν “Πενθέκτη”, κανονικὰ βιβλία;*». Καὶ ὁ συναδέλφος του αὐτὸς ἀπαντᾷ: Ὅ πε΄ καν. τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων δὲν τὶς συναριθμεῖ στὰ κανονικὰ βιβλία, ἀλλὰ στὰ «*σεβάσματα καὶ ἅγια*», καὶ μάλιστα μετὰ μεγάλης διακριτικότητος λέει: «*Ἔστω (= ἅς εἶναι) ὑμῖν πᾶσι κληρικῶς καὶ λαϊκῶς βιβλία σεβάσματα καὶ ἅγια*». Ἀλλὰ σεβάσιμο καὶ ἅγιο βιβλίον μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὸ Πεντηκοστάριον ἢ ἡ «*Ἱερὰ Σύνοψις*». Ἰσως ἀντιτείνει ὅτι καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον (ὅπως καὶ τὰ ἄλλα) ὁ πε΄ ἀποστολικὸς κανόνας τὰ συναριθμεῖ μόνο στὰ «*σεβάσματα καὶ ἅγια*» βιβλία καὶ

ὄχι στὰ κανονικά. Ὅμως, ἂν προσέξουμε, ἄλλος κανόνας (ὁ κδ' / λβ' Καρθαγένης) τὸ κατατάσσει στὰ κανονικά. Μάλιστα ὁ κανόνας τοῦ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, τὸν ὁποῖο ὁ κ. συνάδελφος παραθεωρεῖ, τὸ κατατάσσει στὰ θεόπνευστα. Ἀντιθέτως τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Κλήμεντος κανένας ἀπὸ τοὺς ἕξι κανόνες δὲν τὶς κατατάσσει στὰ κανονικά ἢ θεόπνευστα καὶ θεῖα βιβλία.

22. Ἀκολούθως ἔρχεται σὲ ἄλλες δῆθεν «ἀντιφάσεις» τῶν ἰ. κανόνων. Ἐμεῖς θὰ λέγαμε «αἰτιάσεις» κατὰ τῶν κανόνων.

Ἐπὶ παραδείγματι. Στὴ σελ. 91 ρωτᾶει γιὰ τὸν κ' καν. τῆς Πενθέκτης, ὁ ὁποῖος ὀρίζει γιὰ τὸν παρ' ἐνορία διδάσκοντα ἐπίσκοπο «τῆς ἐπισκοπῆς παύεσθω, τὰ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου ἐνεργεῖτω»: Αὐτὸς ὁ κανόνας «δὲν καταργεῖ τὸν κθ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύει τὸν ὑποβιβασμὸ ἐπισκόπου στὸ βαθμὸ τοῦ πρεσβυτέρου;». Φυσικὰ ὄχι· δὲν τὸν καταργεῖ. Γιατί ὁ κ' καν. τῆς Πενθέκτης δὲν τὸν ὑποβιβάζει ἀπὸ τὸ βαθμὸ τοῦ ἐπισκόπου στὸ βαθμὸ τοῦ πρεσβυτέρου, ἀλλὰ τὸν παύει ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴν του, μὲ ὅλες τὶς ἐπισκοπικὲς ἐξουσίαι, καὶ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐνεργεῖ μόνο τὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἔργα-διακονήματα, χωρὶς π.χ. νὰ μπορεῖ νὰ χειροτονεῖ κληρικούς του; Φυσικὰ καὶ ἐδῶ χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ καὶ στίς λέξεις καὶ στίς διακρίσεις τους, ὥστε νὰ μὴ σκανδαλιζόμαστε μὲ δῆθεν ἀντιφάσεις. Μάλιστα ὁ ἁγ. Νικόδημος (*Πηδάλιον*, σελ. 39) γράφει: «Ὅθεν καὶ ὁ ἱερός Φώτιος (τίτλ. θ', κεφ. ια') εἰς λύσιν τῆς ἐναντιοφανεῖας (ἔτσι τὴν χαρακτηρίζει) τῶν Κανόνων, τοῦ κθ' . δηλαδὴ τῆς δ' . (Οἰκουμενικῆς) καὶ τοῦ κ' . τῆς στ' . (Οἰκουμενικῆς) τὸν η' . (τὸν 8ο) τῆς α' . (Οἰκουμενικῆς) ἐπρότεινε». Ὁ δὲ η' καν. τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, ὀρίζοντας τὰ «περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ, καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ» μεταξὺ ἄλλων, λέει: «Εἰ δὲ τοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἐπισκόπου ὄντος, προσέρχονται τινες (τῶν “καθαρῶν”), πρόδηλον, ὡς ὁ μὲν Ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἔξει τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις Καθαροῖς Ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ Πρεσβυτέρου τιμὴν (ὄχι βαθμὸν) ἔξει... ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν». Βλ. καὶ τὴν ἐρμηνεῖαν τοῦ ἁγ. Νικοδήμου (*Πηδάλιον*, σελ. 134).

23. Ἐπίσης σκανδαλίζεται (σελ. 92), γιὰ τὴν Β' Οἰκουμ. Σύνοδος τοῦ 381 μ.Χ. «χειροτόνησε ἐπίσκοπο τὸν Νεκτᾶριο Α' ἄθροον (ἀντίθετα πρὸς τὸν “ἰ' τῆς Σαρδικῆς”) καὶ μάλιστα κατὰ παράβασιν τοῦ β' καν. τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου καὶ τοῦ γ' τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας πὺν ἀπαγορεύουν τὴν χειροτονία “νεοφύτων”». Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ ὑπομνηστεῖ ὅτι ἡ Σύνοδος τῆς Σαρδικῆς (343 μ.Χ.) ἦταν τοπικὴ καὶ δὲν εἶχαν ἀκόμη οἱ κανόνες ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὴν Πενθέκτη, ὥστε νὰ ἀποκτήσουν καθολικὸ κῦρος, ἰσάξιο μὲ τῶν Οἰκουμενικῶν.

Δὲν πρέπει ὁμως συγχρόνως νὰ λησμονοῦμε ὅτι στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχουμε καὶ τὸ μέτρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Οἰκονομίας, ὅταν ὑπάρχει ἀνάγκη. Καὶ ὁ ἴδιος μόνος του προσθέτει ὅτι «καὶ οἱ χειροτονίες Ταρασίου καὶ Φωτίου δὲν ἔγιναν “ἀθρόον” καὶ δὲν προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση τῶν ἀντίστοιχων (μὴ-πως θέλει νὰ πεῖ τῶν συγχρόνων) παπῶν;». Σημειωθῆτω ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἔχει τὸ μέτρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας. Ἡ χρησιμοποιοῦμενη ἀπὸ αὐτὴν *Dispensatio* εἶναι διαφορετικὴ· εἶναι μία προβλεπόμενη-καθοριζόμενη ἐξαιρέση ἀπὸ μία γενικὴ ὑποχρεωτικὴ διάταξη. Πρβλ. Παν. Μπούμη, *Κανονικὸν Δίκαιον*, σελ. 59-60.

24. Στὴ σελ. 93 σημειώνει: «Ὁ ἀείμ. καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων... Ἀ. Θεοδώρου γράφει “Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπὶ ζητημάτων ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ διοικήσεως οὐδόλως εἶναι ἀλάθητοι... καὶ αἰώνιοι, δυνάμενοι εὖ καὶ καλῶς εἶτε νὰ τροποποιηθῶσιν εἶτε καὶ νὰ καταργηθῶσιν ὑφ’ ἐτέρας συνόδου Οἰκουμενικῆς”». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς «οὐδόλως ἦταν ἀλάθητος», ὅπως καὶ κανένας ἀπὸ μᾶς. Ἀντιθέτως ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Κων. Μουρατίδης εἶχε γράψει δύο σχετικὲς μελέτες μὲ τοὺς ἐξῆς χαρακτηριστικὸς τίτλους: α) *Οἱ ἱεροὶ κανόνες «στῦλος καὶ ἐδραΐωμα» τῆς Ὁρθοδοξίας*, Ἀθῆναι 1972. β) *Τὸ αἰώνιον κῦρος τῶν Ἱερῶν Κανόνων*, Ἀθῆναι 1972. Ἀλλ’ ἐκτὸς αὐτῶν ἔπρεπε ὁ κ. συνάδελφος νὰ προσέξει ὅτι ὁ καθηγ. Ἀ. Θεοδώρου μὲ μεγάλη προσοχὴ (*tact*) κάνει λόγο γιὰ «ἀποφάσεις» Οἰκουμ. Συνόδων καὶ ὄχι γιὰ θείους καὶ ἱεροὺς κανόνες. Φυσικὰ μία ἀπόφαση, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιβάλλεται ἓνας ἀφορισμὸς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνακληθεῖ, ὅταν κριθεῖ ἀπαραίτητο ἀπὸ μία μεταγενέστερη Οἰκουμ. Σύνοδο.

25. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἰ. κανόνες Οἰκουμ. Συνόδου δὲν ἔχουν καταργηθεῖ κατ’ ἀκρίβεια ἀπὸ μεταγενέστερη Σύνοδο (οὔτε Οἰκουμενικὴ). Ἐξᾶλλου ἄλλο εἶναι ἀλλοίωση ἢ τροποποίηση ἢ ἀνατροπὴ ἢ κατάργησις ἑνὸς κανόνα καὶ ἄλλο ἄρση ἢ μᾶλλον ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος ἑνὸς κανόνα (κατ’ οἰκονομίαν), πὺν μπορεῖ νὰ γίνῃ ὄχι μόνον ἀπὸ μία μεταγενέστερη Οἰκουμ. Σύνοδο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μία τοπικὴ Σύνοδο. Ἀνατροπὴ ἢ ἀναθεώρησις ἢ κατάργησις ἑνὸς κανόνα δὲν γίνεται, ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος του γίνεται. Στὴ συνέχεια σελ. 93, θέλοντας νὰ κάνει καὶ φιλολογικὴ ἐρμηνεία, γράφει συγγέοντας τὶς ἔννοιες: «Τὸ ρῆμα ὁμως καταργῶ σημαίνει καθιστῶ τι ἀργόν, ἀκυρώνω, αἶρω τὴν ἰσχύν του, θεωρῶ ὡς παῦσαν νὰ ἰσχύει». Καὶ ἂν ὑποθέσουμε ὅτι φιλολογικῶς ὅλα αὐτὰ ἦταν τὸ ἴδιο (πὺν δὲν εἶναι: π.χ. τὸ καταργῶ δὲν σημαίνει ἀπλῶς καθιστῶ τι ἀργόν· ἄλλο εἶναι τὸ νὰ ἀργεῖ ἓνας κανόνας ἢ καὶ νόμος, καὶ ἄλλο τὸ νὰ ἔχει καταργηθεῖ), ὁμως στὸ

Κανονικό Δίκαιο έχουμε βασικές διαφοροποιήσεις. Και τούτο, γιατί στους ί. κανόνες υπάρχει διαφορά μεταξύ κύρους (ή αυθεντικότητας) και ισχύος (ή εφαρμογής).

26. Πρὸς ἐνίσχυση τῶν ἀνωτέρω κάτι ἀπό (καὶ γιὰ) τὴν Ἱστορία: Πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχε ξεσπάσει μία διαμάχη μεταξὺ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θυατείρων (Ἀγγλίας) Ἀθηναγόρα (Κοκκινάκη) καὶ τοῦ Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Μουρατίδη. Πρβλ. Κων. Μουρατίδη, *Οἱ ἱεροὶ κανόνες «στῦλος καὶ ἐδραῖωμα» τῆς Ὁρθοδοξίας (Ἀπάντησις εἰς τὸν Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων καὶ Μεγ. Βρετανίας κ. Ἀθηναγόραν)*, Ἀθήναι 1972 καὶ τοῦ ἴδιου, *Τὸ αἰώνιον κῦρος τῶν Ἱερῶν Κανόνων (Β' ἀπάντησις εἰς τὸν Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπον Θυατείρων καὶ Μεγ. Βρετανίας κ. Ἀθηναγόραν)*, Ἀθήναι 1972. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Θυατείρων, ἐλαυνόμενος καὶ ἀφορμώμενος ἀπὸ τὴν ποιμαντικὴ του πράξι (διακονία-ἐξουσία), ἰσχυριζόταν ὅτι οἱ κανόνες εἶναι προσωρινοὶ καὶ σχετικοί, ἐνῶ ὁ καθηγητὴς Μουρατίδης, στηριζόμενος θεωρητικῶς στὶς διατυπώσεις τῶν κανόνων, ἔλεγε ὅτι τὸ κῦρος τους εἶναι αἰώνιο. Καὶ δὲν ὑπῆρχε συμφωνία, γιὰ καὶ οἱ δύο ταύτιζαν τοὺς ὅρους «κῦρος» καὶ «ἰσχύς», ὅπως συμβαίνει συνήθως γιὰ τοὺς ἀνθρώπινους νόμους.

27. Τότε ὁ καθηγητὴς Σ. Ἀγουρίδης καὶ ὁ Π. Νέλλας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν διοργανωτὲς θεολογικῶν Συνεδριῶν, μοῦ ἀνέθεσαν νὰ κάνω μία Εἰσήγησι με θέμα «Αὐθεντικότης καὶ λειτουργικότης τῶν ί. κανόνων». Μετὰ τὴ σχετικὴ ἐνασχόλησή μου μετέτρεψα τὸ θέμα σὲ «Τὸ κῦρος καὶ ἡ ἰσχύς τῶν ἱερῶν κανόνων» καὶ τὸν ἀνωτέρω ὑποδειχθέντα τίτλο τὸν ἔθεσα ὡς ὑπότιτλο. Ἐν συνεχείᾳ τὸ ἄρθρο αὐτὸ δημοσίευσα στὸ περιοδικὸ «Θεολογία». Βεβαίως, πρὶν τὸ δημοσιεύσω –γιατὶ τότε ἤμουν ἕνας ἀπλὸς διδάκτορας– τὸ ἔθεσα ὑπ' ὄψει τοῦ Καθηγητοῦ Κων. Μουρατίδη, ὁ ὁποῖος, πρὸς τιμὴν του, τὸ ἀποδέχθηκε καὶ συμφώνησε στὴν προταθεῖσα διάκρισι: Ὅτι δηλ. τὸ μὲν κῦρος τῶν κανόνων εἶναι αἰώνιο, διαχρονικὸ καὶ ἀπόλυτο, ἐνῶ ἡ ἰσχύς-ἐφαρμογὴ τους εἶναι σχετικὴ ἢ καὶ ἐξαοχώμενη καὶ προσωρινή («κατὰ καιρὸν καὶ λόγον»). Ἔτσι ἔκτοτε σίγασε-ὑποχώρησε καὶ ἡ διαμάχη περὶ τοῦ κύρους, τῆς ἰσχύος καὶ γενικότερα τῆς ἀξίας τῶν ί. κανόνων. Σημειωθῆτω ὅτι τὸ ἄρθρο αὐτὸ κυκλοφορήθηκε σὲ πέντε ἐκδόσεις ὡς ἀνάτυπο καὶ μεταφράστηκε καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες.

28. Ἔτσι (γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὸ θέμα μας) ἡ ἀυθαίρετη μὴ ἐφαρμογὴ ἑνὸς κανόνα δὲν σημαίνει κατάργησή του, ἀλλὰ ἀθέτησή του καὶ παράβασή του. Ἐπίσης ἡ μὴ ἐφαρμογὴ ἑνὸς κανόνα κατόπιν ἀδείας (κατ' οἰκονομίαν) τοῦ ἀρμόδιου Ἐκκλησιαστικοῦ ὀργάνου δὲν σημαίνει κατάργησή του ἢ ἀνατροπὴ ἢ ἀκύρωσή του ἢ τροποποίησή του, ἀλλὰ ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος του καὶ τῆς

έφαρμογής του από αγάπη πρὸς τὸ χριστιανὸ μὲ σκοπὸ τὴ σωτηρία του. Γι' αὐτὸ λέμε ὅτι οἰκονομία ἐκκλησιαστικὴ λέγεται «ἢ ἀρμοδίως καὶ ἀπὸ χριστιανικῆ διάθεση-ἀγάπη πρόσκαιρη (ἢ καὶ διαρκέστερη) καὶ λογικὴ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν κανόνων χωρὶς μετακίνηση τῶν δογματικῶν ὁρίων, πρὸς σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι βρῖσκονται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας» (Κανονικὸν Δίκαιον, σελ. 51). Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ δὲν ὀμιλῶ ἀδιακρίτως «γιὰ τροποποίηση ἢ ἄρση τῆς ἰσχύος κανόνα ἢ κανόνων», ὅπως ὁ κ. συναδέλφος ἐσφαλμένως μοῦ ἀποδίδει (σελ. 93), ἀλλὰ κάνω διάκριση μεταξὺ τῶν ὄρων. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι: «Ὁρθοδοξεῖν ἐστὶ τὸ αἰεὶ σχοινοβατεῖν».

29. α) Περαιτέρω φέρνει ὡς παράδειγμα καταργήσεως καὶ ἀκυρώσεως κανόνα μιᾶς Συνόδου (τὸν ιε' Νεοκαισαρείας) ἀπὸ ἄλλη (τὸν ιστ' Πενθέκτης) (σελ. 93, ὑποσ. 10). Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι καμμιά ἀντίφαση ἢ παραφωνία. Ἡ σύνοδος Νεοκαισαρείας ἦταν τοπικὴ καὶ ἐπομένως «ἐδικαιοῦτο» νὰ σφάλλει. Καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα ἐπίσης ἡ Πενθέκτη ὡς Οἰκουμενικὴ νὰ τὴν διορθώσει. Ἀφοῦ ἡ Πενθέκτη ἐπικύρωσε τοὺς κανόνες τῆς Νεοκαισαρείας, ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἐλέγξει τοὺς κανόνες τῆς καὶ νὰ διορθώσει τὰ σφάλματά της. Περισσότερα γράφουμε στὸ *Κανονικὸν Δίκαιον* ἐδῶ καὶ χρόνια (σελ. 73).

β) Ἐπίσης ρωτᾶει θέλοντας ἢ μᾶλλον μὴ θέλοντας νὰ σκανδαλίζεται καὶ νὰ σκανδαλίζει (σελ. 93-94, ὑποσ. 10): «Ἀλλὰ καὶ ὁ κη' (28ος) κανόνας τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς δὲν ἀκύρωσε μὲ τὴν προαγωγή τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως σὲ πατριάρχη (ἔξαρχο) τοὺς κανόνες στ' τῆς Α', β' τῆς Β' καὶ η' τῆς Γ', οἱ ὅποιοι ἀναγνώριζαν καὶ κύρωναν τὸ “αὐτοκέφαλον” (κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου) τῶν μητροπόλεων τῶν Διοικήσεων Ἀσίας, Πόντου καὶ Θράκης;». Ἡ ἐρώτηση νομίζουμε ὅτι εἶναι τουλάχιστον ἀσαφής. Ἄλλὰ γιατί ρωτᾶει καὶ δὲν τοποθετεῖται θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς, σαφῶς; Ποῦ ἔγκειται ἡ ἀντίφαση ἢ ἀκύρωση;

γ) Ἄλλὰ καὶ ἡ ἄλλη ἀνεπιτυχὴς ἐρώτηση: «Μήπως καὶ ὁ κθ' κανόνας τῆς “Πενθέκτης” δὲν ἀκυρώνει τὸν ν' τῆς Λαοδικείας θεωρώντας τον ὡς “κατ' οἰκονομίαν” τότε ἐκεῖ θεσπισθέντα καὶ μὴ συνάδοντα πρὸς τὴν “ἀκρίβειαν”»;» παίρνει τὴν ἴδια ἀπάντηση μὲ τὴν περίπτωση τοῦ ιε' καν. τῆς τοπικῆς συνόδου τῆς Νεοκαισαρείας. Καὶ τοῦτο, γιατί καὶ ἡ σύνοδος τῆς Λαοδικείας ἦταν ἐπίσης τοπικὴ.

30. Παραθέτουμε καὶ δύο-τρεῖς ἀκόμη ἀπαντήσεις σὲ ἀπορίες (σελ. 104-5) τοῦ κ. συναδέλφου, οἱ ὅποιες ὅμως καταλήγουν καὶ σὲ μία ἐπιτυχία του:

α') Μὲ τὸ ὅτι τὴν Κυριακὴ τῆς Πεντηκοστῆς τὸ πρῶτ' τελοῦμε τὴ «γονυκλισία» τοῦ Ἐσπερινοῦ τῆς Δευτέρας τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι

καταργούμε τους κανόνες που απαγορεύουν «γόνυ κλίνειν» την Κυριακή ημέρα, όπως ο κ' της Α' Οίκουμ. ή ο ζ' (90^{ος}) της Πενθέκτης. Ο τελευταίος μάλιστα ειδικότερα καθορίζει τα χρονικά όρια της Κυριακής «ἐπεὶ τινες διηπόρουν, ὅθεν καὶ ἐκ ποίας ὥρας ἡ Κυριώνυμος ἄρχεται, καὶ μέχρι τίνος συμπεραίνεται» (Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλή, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμ. Β', σελ. 517). Αυτό λέει ο Βαλαμών και προσθέτει: «Συντήρει οὖν τὰ κανονικά, ἔνθα καὶ ὅπως ἐξεφωνήθησαν, καὶ μὴ εἴτης ἐναντιοῦσθαι· ἐν πᾶσι γὰρ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐλάλησεν» (ὅπ. παρ., σελ. 518).

β') Ἐπίσης τὸ ὅτι λαϊκοί, ἄνδρες ἢ καὶ γυναῖκες, γιὰ διάφορες ὑπηρεσίες (ἐπίτροποι, νεωκόροι, καθαρίστριες κατόπιν ἀδείας ἢ καὶ σχετικῆς εὐχῆς) εἰσέρχονται στὸ ἱερὸ Βῆμα τοῦ ναοῦ, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι καταργεῖται ὁ καν. ξθ' τῆς Πενθέκτης ποὺ απαγορεύει τὴν εἴσοδο στὸ Ἱερὸ λαϊκοῦ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου βεβαίως.

γ') Ὁσαύτως τὸ ὅτι καὶ λαϊκοὶ θεολόγοι κηρύττουν κατόπιν ἀδείας τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου τὴν ὥρα τῆς Θ. Λειτουργίας, δὲν σημαίνει ὅτι καταργούμε τὸν καν. ξδ' τῆς Πενθέκτης ποὺ απαγορεύει στοὺς λαϊκοὺς «δημοσίᾳ λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν».

31. Ἡ Ἐκκλησία, ὅπως προαναφέραμε, χρησιμοποιεῖ τὸ μέτρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας. Σ' αὐτὸ παρατηρεῖ (σελ. 105) ὁ κ. συνάδελφος: «Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι τὴν “οἰκονομίαν” δὲν θὰ πρέπει νὰ τὴν καταστήσουμε “κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ”». Ὁρθῶς λέει ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση τοῦ μέτρου τῆς οἰκονομίας. Χρήση ὅμως αὐτοῦ πρέπει νὰ γίνεται. Τότε πράγματι ἡ οἰκονομία εἶναι μία «κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ» καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι εὐστοχος καὶ ἐπιτυχημένος ὁ χαρακτηρισμὸς ποὺ δίνει, ἴσως χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἴδιος στὶς σελ. 96-97 τὸ μέτρο αὐτὸ τῆς οἰκονομίας ἀναγνωρίζει καὶ ἐπικαλεῖται. Πάντως οὔτε ἡ χρήση, οὔτε ἡ κατάχρηση τοῦ μέτρου τῆς οἰκονομίας καταργεῖ τὸν κανόνα τῆς ἀκριβείας.

4. Ἀδόκιμες ὑποθέσεις - ἐκφράσεις

32. Στὴ σελ. 94 παραπονεῖται ὅτι τοῦ ἀποδίδω «ὑποκειμενικές, ἀβάσιμες καὶ ἀνιστόρητες ἀπόψεις». Ὅταν ἀναγκάζεται νὰ κάνει ἐπανεπιλημμένες «ὁμολογίες» ἢ ὑποθέσεις ἢ καὶ ὑποψίες σὲ θέματα ἱστορικά ἢ κανονικά, δὲν νομίζει ὅτι δίνει τὸ δικαίωμα στοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀμφισβητοῦν;

Πρὶν ὅμως ἀναφερθοῦμε ἐνδεικτικῶς σὲ μερικές τέτοιες ὑποθέσεις, θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ τοῦ κάνουμε λόγο καὶ γιὰ μιὰ του ἀκόμη ὑποκειμενική μεταποίη-ση (δὲν λέω «παραποίηση», γιατί ἴσως νὰ τὸ ἔπραξε ἀκουσίως) τῶν λεγομένων μου. Σημειώνει στὴ σελίδα 106: «Καλά, αὐτὴ ἢ “ἄποψη” του (ὅτι ἢ Πενθέκτη εἶναι Οἴκουμ. Σύνοδος) δὲν ἀνατρέπει ὅλα ὅσα πρῶτύτερα μὲ ἐπιμονὴ καὶ σθένος ὑπερασπιζόταν, ὡς τὴν ἀλήθεια, τὴν μὴ ἐπιδεχόμενη ἀμφισβήτηση; Καλά, ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος, πράγματι, δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι μὲ ὅσα “κατὰ κόρον” λέγει καὶ ἐπαναλαμβάνει δὲν ἀναιρεῖ ἐμένα, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ του;». Φυσικά δὲν τὸ ἀντιλαμβάνομαι, γιατί ἐγὼ ἄλλα γράφω. Συγκεκριμένως γράφω («Θεολογία», τόμ. 80^ς, τεύχ. 3, σελ. 69): «Καὶ αὐτὴ ἢ ἀντικειμενική ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἐνισχύει τὴν ἄποψη ὅτι ἢ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος τοῦ 691 ἀνήκει στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους». Μάλιστα τώρα μὲ τὴν προκειμένη «ὀφειλόμενη ἀπάντησή» του πειθόμαστε ἀκόμη περισσότερο ὅτι ἢ Πενθέκτη εἶναι οἰκουμενική καὶ ἢ ἀπάντησή του αὐτὴ φυσικά «ἐνισχύει τὴν ἄποψη (ὄχι τὴ δική μας, ἀλλὰ πολλῶν) ὅτι ἢ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος τοῦ 691 ἀνήκει στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους».

33. Ἐν πάσῃ περιπτώσει παρατρέχουμε κι αὐτὰ καὶ παραλείπουμε καὶ πολλές ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐν λόγω ὑποθέσεις (ὅπως στὴ σελ. 94 [στ. 15, «νὰ ὁμολογήσουμε»], στὴ σελ. 106 [στ. 24, «μᾶλλον»], στὴ σελ. 107 [στ. 20, «τείνομε νὰ δεχθοῦμε... μᾶλλον»], στὴ σελ. 109 [στ. 21, «Δὲν ἐπιτρέπεται...»]), καὶ πᾶμε στὴ σελ. 110, ὅπου θέτει τὴν ἐξῆς ὑποθετικὴ ἐρώτηση: «Πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ Ἰουστινιανὸς Β΄ νὰ κάλεσε Οἴκουμ. Σύνοδο καὶ νὰ μὴν εἶχε προσκαλέσει τὸν πάπα καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Σύνοδο.;», καὶ σημειώνει πάλι ὑποθετικά, ὡς καὶ αὐθαίρετα: «Οἱ πιὸ πιθανές (δὲν γράφει κἄν πειστικές) ἀπαντήσεις εἶναι:» μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνει τὴν ἐξῆς: «δ) Κάποιος θὰ μπορούσε νὰ ὑποψιασθεῖ (ἐδῶ ὄχι μόνο ὑπόθεση, ἀλλὰ καὶ ὑπο-ψία) στὴ μὴ πρόσκληση τοῦ πάπα τὴν πρόθεση τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β΄, σὲ συνεννόηση μὲ τὸν πατριάρχη του, νὰ καταστήσει κυρίαρχο τῆς Συνόδου τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὑποβιβάζοντας ἔτσι τὸν Ρώμης» (σελ. 111).

34. Ἀλλὰ ἐκεῖ πού τὰ γραφόμενα στὴν «ὀφειλόμενη ἀπάντησή» ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὑποθέσεις καὶ ὑποψίες θέλουν ἰδιαίτερη προσοχὴ εἶναι τὰ τῆς σελ. 115. Γράφει μεταξὺ ἄλλων γιὰ τὸν πατριάρχη Ταράσιο: «Ὁ Ταράσιος μίλησε (στὴν Ζ΄ Οἴκουμ. Σύνοδο) γιὰ κάποιους “ἄγνοιαν νοσοῦντας”, σχετικὰ μὲ τὴν πατρότητα τῶν 102 κανόνων (τῆς Πενθέκτης). Τὸ ἐρώτημα εἶναι, μήπως “ἄγνοιαν νοσοῦσε” καὶ ὁ ἴδιος;». Καὶ μετὰ τὸν πατριάρχη Ταράσιο γενικεύει τὴν κατηγορία καὶ γιὰ ἄλλους ὀρθοδόξους, λέγοντας: «Νόθευση Πρακτικῶν Συνόδων καὶ

πατερικῶν ἔργων δὲν ἔκαναν μόνο οἱ αἰρετικοί, ἔκαναν καὶ ὀρθόδοξοι. Τὸ γεγονός ὅτι, σύμφωνα μὲ ὀρισμένες πηγές, οἱ ἐπίσκοποι ποὺ πήραν μέρος στὴν “Πενθέκτη” Σύνοδο ἦσαν 164, ἢ 164 καὶ σύμφωνα μὲ ἄλλες 170, δηλαδή ὅσοι περίπου εἶχαν πάρει μέρος καὶ στὴν Ἑκτη Οἰκουμενική, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε (πάλι ὑπόθεση) ὅτι ὁ Ταράσιος εἶχε στὰ χέρια του ἓνα πλαστό πρακτικό, ἔργο ἴσως κάποιου ἔχοντος “ζῆλον ὀρθοδοξίας”, ἀλλὰ καὶ καλοῦ πλαστογράφου, μοναχοῦ». Δηλαδή τώρα μᾶς ὑποδεικνύει μὲ τρόπο νὰ μὴ στηριζόμαστε στὰ Πρακτικά Συνόδων, τὴν προσφυγὴ στὰ ὁποῖα ἀλλοῦ μᾶς «συμβουλεύει» ἐπιμόνα. Καὶ ἐπανέρχεται στὸν πατριάρχη Ταράσιο (σελ. 116): «Τότε μᾶλλον (πάλι ὑπόθεση) θὰ πρέπει νὰ κατανοήσουμε (μήπως ἤθελε νὰ πεῖ κατηγορήσουμε;) τὸν πρόεδρο τῆς (Ζ΄) Συνόδου Ταράσιο, γιὰ κάποιες παρατυπίες, ἀνακρίβειες καὶ ἀντικανονικὲς πρακτικὲς».

35. Στὴ συνέχεια ἐμφανίζεται σὰ νὰ θέλει νὰ κατηγορήσει ἢ μᾶλλον νὰ λιβελλογραφήσει ἐναντίον τοῦ ἁγ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτη καὶ γενικότερα τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου (βλ. σελ. 116 ἐξ.) καὶ στὴ συνέχεια νὰ δικαιολογήσει αὐτούς, ὄχι ὅμως ἐπιτυχῶς, ὅταν προηγουμένως τοὺς καταμαρτυρεῖ: «Ὅλα αὐτὰ συνιστοῦσαν ἐπομένως μεθόδευση, ἦταν “ψευδός”». Καί, θέλοντας νὰ ἀπαλύνει τὴ μομφή καὶ νὰ ἀμβλύνει τὶς ἐντυπώσεις, προσθέτει: «Ἡ πρόθεση ὅμως ἦταν ἀγαθὴ» (σελ. 116). Ὡστόσο αὐτὸ καὶ τὶς παρακάτω ἀπόλυτες δύο ἐκφράσεις του καὶ χαρακτηρισμοὺς θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ μὴν τὶς σχολιάσουμε, τουλάχιστον ἐδῶ: α) «Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι οἱ κανόνες τῆς “Πενθέκτης” ἐξέφραζαν τὴ βούληση τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ πατριάρχη τῆς Κωνσταντινούπολης» (σελ. 124) καὶ λίγο πιὸ κάτω: β) «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ “νέας Ρώμης”, ἐπομένως, στὴν πράξη εἶχε ἀποβεῖ “νέος πάπας”, κυρίαρχος στὴν Ἀνατολή» (σελ. 124).

36. Στὴ σελ. 118 γράφει ἀποφαινόμενος γιὰ τὸν ὑποφαινόμενο (ἦρθε πάλι ἡ σειρά μου): «Ὁ συνάδελφος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἔχει τὶς ἀπόψεις του. Πάντες, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτόν, ἀποδέχονται ὅτι τὸ ἀλάθητο τῶν Οἰκουμ. Συνόδων καλύπτει μόνο τὶς δογματικὲς τοὺς “ἀποφάνσεις”». Λέει «πάντες». Ὅμως εἶδαμε ἀνωτέρω καὶ ἄλλους. Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ πῶς ἀντιμετωπίζει τὴ σχετικὴ γνώμη τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ὁ ὁποῖος λέει: «Καὶ τὰ μὲν οἰκουμενικαῖς καὶ κοιναῖς τυπωθέντα ψήφοις, πᾶσι προσήκει φυλάττεσθαι» (σελ. 122). Τὸ πράττει ρωτώντας καὶ πάλι μὲ ὑποθέσεις. Γράφει: «Ἐννοοῦσε μήπως ὁ Φώτιος γράφοντας αὐτά, ὅτι τὰ “τυπωθέντα” ἀπὸ Οἰκουμ. Συνόδους μὲ σύμφωνη γνώμη καὶ τὴν σύμπραξη ὄλων τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μόνον ἔχουν οἰκουμενικὴ ἀuthεντία καὶ κύρος;» (σελ. 122). Καὶ λίγο πιὸ κάτω προσθέτει ἀνατρέπον-

τας κανονικές ἀρχές: «Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὰ μὴ “κοιναῖς τυπωθέντα ψήφοις” δὲν εἶναι ὑποχρεωτικῶς ἐφαρμόσιμα ἀπὸ τοὺς μὴ λαβόντας μέρος στὴ Σύνοδο ἢ ὁποῖα θέσπισε (αὐτὰ τὰ τυπωθέντα) ἐνδεχομένως (πάλι ὑπόθεση) δὲ καὶ ἀπὸ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ποὺ μειοψήφησαν» (σελ. 123). Καὶ ἡ πάγια νομοκανονικὴ ἀρχὴ «Ἡ ψῆφος τῶν πλειόνων κρατεῖται» ποῦ πάει;

37. Πέραν ὅμως ἀπ’ αὐτά, ὅπως γνωρίζει καλά, ἡ Ζ’ Οἰκουμ. Σύνοδος τὸν κανόνα (τὸν πβ’ τῆς Πενθέκτης) ἐπικαλέστηκε γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς περὶ τῶν εἰκόνων. Ἐπίσης αὐτὴ ἡ Ζ’ Οἰκουμ. Σύνοδος διακηρύσσει στὸν α’ κανόνα: «Τούτων οὖν οὕτως ὄντων, καὶ διαμαρτυρουμένων ἡμῖν, ἀγαλλιώμενοι ἐπ’ αὐτοῖς, ὡς εἶ τις εὖροι σκῦλα (= λάφυρα) πολλά, ἀσπασίως τοὺς θεῖους κανόνας ἐνστερνιζόμεθα καὶ ὀλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν ... Ἐξ ἑνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀυγασθέντες (Ἀπόστολοι, Σύνοδοι, Πατέρες), ὥρισαν τὰ συμφέροντα» (Ράλλη - Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, τόμ. Β’, σελ. 555-556). Γι’ αὐτὸ δικαίως καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι Πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς στίς «Ἀποκρίσεις» τοὺς πρὸς τοὺς ἀγγλικανοὺς ἀνωμότους (1716/25) ἔλεγαν: «Τοὺς γὰρ τῶν προγεγενημένων ἱερῶν καὶ ἁγίων ἑπτὰ Συνόδων καὶ τῶν τοπικῶν, τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δηλονότι συγκεκροτημένων (ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ χρόνου καθ’ ὃν ἐβασίλευσεν ἐν Κων/πόλει Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος), θεσμοὺς καὶ κανόνας, ὡς αὐτὰ τὰ ἅγια εὐαγγέλια δεχόμεθα, κατὰ τὸν β’ τῆς ς’ ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς Συνόδου κανόνα, καὶ τὴν γ’ διατάξιν τοῦ β’ τίτλου τῶν Νεαρῶν, ἐν ἧ εὐρίσκομεν, ὅτι δεῖ τοὺς κανόνας τῶν ἑπτὰ Συνόδων καὶ τὰ δόγματα κρατεῖν ὡς τὰς θείας Γραφάς...» (Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. Β’, Graz - Austria 1968², σελ. 808/[888]).

38. Καὶ ὁ μεγαλύτερος τῶν νεωτέρων κανονολόγων ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης δέχεται ὅτι οἱ ἱ. κανόνες «εἶναι μετὰ τὰς ἁγίας Γραφάς, ἁγία Γραφή, ἢ μετὰ τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, Διαθήκη» (*Πηδάλιον*, σελ. 1στ’). Καὶ ὁ καθηγητὴς Ἰωάννης Καρμίρης λέει: «Οὕτως, οἱ στηρίζοντες τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα ἱεροὶ κανόνες, κεκτημένοι χαρακτῆρα καθολικὸν καὶ αἰώνιον, οἷος εἶναι καὶ ὁ προορισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, συγκροτοῦσι τὸ θετικὸν δίκαιον αὐτῆς, τὸ ρυθμίζον τὰς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς σχέσεις, ὥστε “πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω” (Α’ Κορ. 14,40). Ἡ Ἐκκλησία, ἄρα, οὕσα καθίδρυμα θεῖον, κέκτηται ἴδιον πολίτευμα, ὅπερ ὡς θεῖον, ἄτε προερχόμενον ἀμέσως ἐκ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν κανονικῶν αὐτῶν διαδόχων, ἐμπνεομένων ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν ὑπόκειται εἰς

τήν αυθαιρεσίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἀλλ' ἔχει ἀπόλυτον κύρος» (Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, σελ. 520). Καὶ παρακαλῶ, ἄς μὴν ξεχνᾶμε συναφῶς ὅτι καὶ τὸν πιὸ ἐπίσημο κανόνα τῶν βιβλίων τῆς Ἁγ. Γραφῆς τὸν ἔχουμε ἀπὸ τοὺς κανόνες ποὺ ἐπικύρωσε ἡ Πενθέκτη.

5. Ἐπιλογικὰ

39. Παρὰ ταῦτα εὐτυχῶς προχωρεῖ σὲ μία ἀκόμη ὑπόθεση κοντὰ στὶς παραπάνω, πλὴν ὅμως ἀποκαλυπτικὴ αὐτὴ τῆ φορὰ. Γράφει: «Ἐχουμε τὴ γνώμη ὅτι οἱ παραπάνω σκέψεις ὀδήγησαν καὶ τὸν αἰείμν. Μητροπολίτη Χρυσόστομο Κωνσταντινίδη... νὰ προτείνει στὶς τρεῖς κατηγορίες Συνόδων, ἦτοι τὶς Οἰκουμενικές, τὶς τοπικὲς καὶ τὶς Μεγάλες ἢ Μείζονες Συνόδους, νὰ προστεθεῖ καὶ τέταρτη, αὐτὴ τῶν “Μέσων Συνόδων”. Στὶς Μέσες Συνόδους συγκαταλέγει... τὴν ἐν Τρούλλῳ Κωνσταντινουπόλεως τῷ ἔτει 691-692 συνελθοῦσαν... » (σελ. 125). Σ' αὐτὰ θὰ παρατηρούσαμε:

α) Κατὰ πρῶτον ἄλλο Μεγάλῃ καὶ ἄλλο Μείζων (= μεγαλύτερη) Σύνοδος. Οἱ ὅροι μεγάλη (ἢ ὑπερτελής) δὲν λένε τίποτε γιὰ τὸ Κανονικὸ Δίκαιο. Πρβλ. Παν. Μπούμη, *Κανονικὸν Δίκαιον*, σελ. 187. Ὁ ὅρος Μείζων προβλέπεται ἀπὸ τοὺς κανόνες καὶ χαρακτηρίζεται ἔτσι μία Σύνοδος ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλη μικρότερη (ὅταν μάλιστα αὐτὴ ἔχει προηγηθεῖ π.χ. γιὰ τὸ ἴδιο δικαζόμενο θέμα).

β) Ὅπως θὰ διαπίστωσε ὁ κ. συνάδελφος οἱ δύο μεγάλοι κανονολόγοι Θεόδωρος Στουδίτης (βλ. σελ. 116) καὶ ἰ. Φώτιος (βλ. σελ. 118, 121) δύο εἶδη συνόδων γνωρίζουν γιὰ τὴν ἐπίλυση διαφόρων δογματικοκανονικῶν θεμάτων ποὺ ἀπασχολοῦσαν τοὺς χριστιανούς, τὶς οἰκουμενικὲς καὶ τὶς τοπικὲς.

γ) Ἡ «μέση» σύνοδος, τί εἶναι; «Ὀλίγον οἰκουμενική»; Ἡ «πολὺ τοπική»; Καὶ τελικῶς εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἀλάθης; Στὸς ὀρισμούς καὶ ἰδίως στὸ θετικὸ Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὀρισμένες ἀρχές, ὅπως Ματθ. 5,37: «Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν». Πρβλ. καὶ Β' Κορ. 1,17-20 καὶ Ἰακ. 5,12.

40. Πλὴν ὅμως ἐκεῖνο ποὺ τὸν τιμᾶ στὸ τέλος τῆς ὀφειλόμενης πρὸς ἐμὲ ἀπαντήσεώς του εἶναι ἡ ἀκόλουθη ὁμολογία του (σελ. 126): «Τὴν ἄποψη αὐτὴ τοῦ πολυμαθοῦς, πολυγράφου καὶ ἐγνωσμένου κύρους ἀρχιερέα καὶ καθηγητοῦ ἀποδέχθηκα. Δὲν εἶμαι ἐπομένως “ὁ πρῶτος διδάξας”. Εἶμαι ἀπλᾶ “μαθητῆς”. Καὶ στὸ “κάτω-κάτω τῆς γραφῆς” μὲ ἄποψη υἱοθέτησα καὶ τὴν ὑποστήριξα. Δὲν ἔκαμα κάποιο ἔγκλημα καθοσιώσεως». Ὡστόσο ρωτᾷ καὶ πάλι

ύποθετικά (ἀλλὰ καὶ θυμωτά): «Πρὸς τί, τότε τὸ τόσο “θεολογικὸ μῖσος” ἢ ἔστω ἢ τόση “ἰερὴ ἀγανάκτηση” τοῦ συναδέλφου ἐναντίον μου; Καλά, καὶ ἂν ἀκόμη θέλαμε νὰ τὸν δικαιολογήσουμε, πῶς μποροῦμε νὰ παραβλέψουμε τὴν κριτικὴ του κατὰ τοῦ “μαθητοῦ” καὶ τὴν ἀποσιώπηση ἀπὸ μέρους του τῆς περιπτώσεως τοῦ “διδασκάλου”, “πολλῶ μᾶλλον”, ἀφοῦ “ὁ πρῶτος διδάξας”, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου, εἶχε καὶ αὐτὴ τοῦ Ἀρχιερέα;». Σ’ αὐτὰ θὰ ἀπαντοῦσα: Μῖσος καὶ ἀγανάκτηση ὄχι. Ζῆλος καὶ ὑποχρέωση ἴσως. Ἡ «ἀποσιώπηση» δὲν μπορῶ νὰ θυμηθῶ μετὰ σαράντα χρόνια, ποῦ ἀκριβῶς ὀφειλόταν. Ἦμουν ἀπάντως τότε (τὸ 1970) ἕνας ἀπλὸς «δόκιμος», ἀπλῶς ἕνας διδάκτορας Θεολογίας.

41. Τέλος στὴ σελ. 127, ἔστω ἀθελήτως, ἔστω κατὰ λάθος ἢ ἐκ παραδρομῆς κατατάσσει τὴν Πενθέκτη στὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους, καὶ μάλιστα σ’ ἐκεῖνες πού (ἐπι)κύρωσαν τοὺς κανόνες, τοὺς ὁποίους ἢ κοινὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας διακρατοῦσε, λέγοντας: «Τόσο ἢ “Πενθέκτη”, ὅσο καὶ ἢ Ἑβδομῆ Οἰκουμ. Σύνοδος, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανόνες πού αὐτὲς “προτοτύπως” θέσπισαν, ἐπικύρωσαν τοὺς κανόνες τοὺς ὁποίους ἢ κοινὴ συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας διακρατοῦσε» (ὑπογραμμίζουμε καὶ τὴν τελευταία πρόταση μὲ χαρά). Αὐτὴ ἢ κατάταξη φαίνεται ἐναργέστερα, ὅταν τὴν «Πενθέκτη» περιλαμβάνει μετὰ τῆς Δ’ καὶ τῆς Ζ’ Οἰκουμ. Συνόδου, λέγοντας (σελ. 127, ὑποσ.): «Τὴν παράδοση (ὑπογραμμίζουμε καὶ αὐτό) αὐτὴ εἶχαν ὑπόψη ἢ Δ’, ἢ “Πενθέκτη” καὶ ἢ Ζ’ Οἰκουμ. Σύνοδος, αὐτὴ κύρωσαν καὶ αὐτὴ ζήτησαν ἢ “κατὰ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην” Ἐκκλησία νὰ “κρατεῖ”». Ἐπομένως οἱ κανόνες τῆς Πενθέκτης δὲν «ἐ-ξέφραζαν τὴ βούληση τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ Πατριάρχη» (ὅπως σημειώνει στὴ σελ. 124).

42. Δὲν γνωρίζουμε, ἂν αὐτὰ τὰ γράφει ἐν γνώσει ἢ ἀγνοία. Πάντως ἐμεῖς, ἐφαρμόζοντες καὶ ἐδῶ τὴ μέθοδο τῆς ἀντικειμενικῆς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου του, ἔτσι τὸ ἀποδίδουμε, ἔχοντας ὑπόψη μας καὶ θέτοντας ὑπόψη τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ φίλου συναδέλφου αὐτὰ πού παρατηρεῖ στὴν «Εἰσαγωγή στὴ νομικὴ σκέψη» ὁ καθηγητὴς K. Engisch: «Πολὺ εὐστοχα λέει ὁ Andre Gide στὸ ἔργο του Paludes: “Προτοῦ ἐξηγήσω στοὺς ἄλλους τὸ βιβλίό μου, περιμένω νὰ μοῦ τὸ ἐξηγήσουν οἱ ἄλλοι. Τὸ νὰ θέλω νὰ τὸ ἐξηγήσω πρῶτος σημαίνει ὅτι συγχρόνως θὰ περιορίζω τὸ νόημα του· γιατί ἀκόμη κι’ ὅταν ξέρουμε τί θέλουμε νὰ ποῦμε, δὲν ξέρουμε ἂν εἶπαμε μόνον αὐτό. Λέμε πάντα περισσότερα ἀπὸ αὐτό. Καὶ ἐκεῖνο πού μὲ ἐνδιαφέρει περισσότερο εἶναι ἀκριβῶς αὐτό πού πρόσθεσα χωρὶς νὰ τὸ ξέρω –αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ἀσυνείδητου πού θὰ ἤθελα νὰ τὸ ὀνομάσω μέρος τοῦ Θεοῦ... Ἐνα βιβλίον ἀξίζει τόσο περισσότερο, ὅσο μικρότερη

είναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ συγγραφέα καὶ μεγαλύτερη ἢ παρουσία τοῦ Θεοῦ σ' αὐτό. Ἄς περιμένουμε τὴν ἀποκάλυψη τῶν πραγμάτων ἀπὸ παντοῦ, τὴν ἀποκάλυψη τῶν ἔργων μας ἀπὸ τὸ Κοινό»» [Κ. Engisch, *Εἰσαγωγή στὴ νομικὴ σκέψη*, μτφρ. Δ. Σπινέλλη, Ἔκδ. Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπεζικῆς, Ἀθήνα 1981 (ἀπὸ τὴν 7ῃ ἀναθεωρημένη ἔκδοση 1977), σελ. 108].

Δὲν γνωρίζουμε, ἂν συμφωνεῖ.